

Doc. PhDr. Alexander Hirner, CSc. (1911 – 1987)

V decembri tohto roku si pripomenieme sté výročie narodenia Alexandra Hirnera, významného predstaviteľa slovenskej sociológie. Po maturite na gymnáziu v Trnave (1933) študoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave ako hlavný predmet filozofiu, ktorú (po prerušení z dôvodov vojenskej služby) dokončil v r. 1940 obhajobou diplomovej práce *Hodnotenie a hodnoty*. Od príchodu O. Machotku na FF UK však A. Hirner začal inklinovať k sociológii a v roku 1934 – 1937 si zapísal jeho štyri prednášky a semináre zo sociológie.

V prvom polroku 1941 si A. Hirner svoju orientáciu na sociálnu filozofiu a empirickú sociológiu prehľboval štúdiom štatistických disciplín na Kráľovskej univerzite v Ríme. V tomto období sa utvára postupne jeho poznanie, že sociológia môže v duchu pôvodného osvietenského presvedčenia prinášať nové poznatky o spoločenských pro-

cesoch a že je nevyhnutné sústavne zvyšovať úroveň jej vedeckosti. Táto scientistická orientácia v sociológii sa stala jeho trvalým záujmom.

Po návrate z Ríma sa od r. 1941 stal pracovníkom Matice slovenskej v Martine. Pomerne rýchlo sa stáva významnou autorskou osobnosťou a organizátorom matičného života. Je však známy aj ako výrazná kritická a polemizujúca osobnosť vedeckého a kultúrneho života. Ako redaktor *Filozofického sborníka* sa dostáva do ostrých polemík s jeho šéfredaktorom Š. Polakovičom. V dôsledku jednej polemiky prestáva Polakovič byť šéfredaktorom *Filozofického sborníka* a A. Hirner sa stáva jeho výkonným redaktorom. V týchto polemikách prvej polovice 40. rokov vôbec odmietal Hirner predestináciu spoločnosti národnými vlastnosťami, národnosť nechápal staticky, ale dynamicky a filozofické či filozofujúce úvahy o nej nahrádzal sociotechnikou. Na začiatku roku 1943 preto zorganizoval konferenciu o nacionalizme a národovectve ako ideológii. (Pozri *Filozofický sborník*, 1943, č. 3)

V r. 1942 vydal antologicky usporiadané dielo o Jánovi Feješovi, v ktorom ostro odmietol názor A. Pražáka v jeho štúdii o slovenskom osvietenstve, v r. 1945 vydal prácu *Človek a spoločnosť*, ktorou sa r. 1946 habilitoval. Po vojne v r. 1946 založil v rámci MS Sociologický odbor MS a zároveň v tomto roku v rámci edičnej činnosti MS založil prvý slovenský sociologický časopis *Sociologický sborník* (vychádzal v rokoch 1946 – 1948, pričom v r. 1948 vyšli už len prvé dve čísla a jeho vydávanie bolo zastavené). Hirnerova vedecká a organizátorská práca sa stala základom toho, že v Martine sa utvorilo druhé centrum sociológie na Slovensku popri Bratislave, kde dominovala sociografická škola A. Štefánka.

Alexander Hirner sa od začiatku svojho pôsobenia v sociológii odkláňal od jej iba a len sociografickej podoby zdôrazňovaním úlohy a významu teórie v sociologickom poznaní. Spolu s P. Gulom (bol výkonným redaktorom *Sociologického sborníka*) už pred r. 1945 kládli dôraz na význam teoretického poznávania v spoločenských vedách vôbec a osobitne v sociológii robených výskumov (research) na rozdiel od sociálnych prehľadov (survey), ktoré sa u nás robili práve sociografiou. Už v práci *Človek a spoločnosť* formuloval aj teoreticky okruhy svojho prístupu (sociabilita, vitálny cyklus a i.), ktoré si empirické potvrdenie vyžadovali mimo sociografie. Metodicky zdôrazňoval, že v teórii nie je možné

tvrdiť niečo, čo nie je overené v empirickej skutočnosti. Toto jeho výskumnícke krédo sa prejavovalo v jeho polemikách a kritických postojoch, no anticipovalo akoby aj ďalší vývin v spoločnosti. Môžeme ho vzťahovať nielen na vtedajšiu, ale aj neskoršiu podobu totality, v ktorých bola táto zásada porušovaná preferovaním ideológie pred výskumom a aj v dôsledku toho podriaďovaním jednotlivca spoločnosti. Vo svojom denníku z prvej polovice 50. rokov napísal, že „...pohŕda každým, nech je to akokoľvek úspešný politik, kto obetuje človeka dakej fikcii“.

Ako priekopník spájania teórie s empirickým výskumom uskutočnil už v rámci svojho martinského pôsobenia výskum náboženskej diferenciácie na Slovensku (1943), ďalej výskum o význame a dôsledkoch premien slovenskej dediny v obci Senča – Svätuša (dnes súčasť známej obce Podhájska). Až neskôr na konci 60. rokov uskutočnil aj svoj vtedajší zámer výskumu Kysúc (odchádza za prácou z Kysúc, kysucká rodina). V 70. rokoch potom publikoval práce o metodických a metodologických otázkach sociologických výskumov *Primárne dáta v sociológii*, 1978, *Ako sociologicky analyzovať*, 1976 a ešte predtým uskutočnil aj so spolupracovníkmi výskum sociálnej kontroly *Sociálna kontrola*, 1973.

V r. 1945 bol A. Hirner zvolený za tajomníka MS pre vedecké odbory, avšak po tomto roku prežíva aj mnohé ťažkosti a osobné trpkosti pri práci v MS i vo svojej výskumnej práci. V súvislosti so spoločenskými a politickými zmenami po r. 1945, najmä však od r. 1948 sa postupne celkom rušia podmienky, aby sa pri reorganizácii výskumu v dôsledku garantovania vedeckého výskumu v SAV podarilo v MS rozvíjať vedecký výskum na tých pracoviskách, ktoré mali na to zabezpečené personálne i inštitucionálne predpoklady na rozdiel od SAV. Roztrpčený odchádza na ročný študijný pobyt do Paríža k problematike štatistiky, faktorovej analýzy a mikrosociológie. Keď sa v r. 1949 vráti, sociológia prestáva „ako buržoázna pveda“ u nás jestvovať so všetkými personálnymi a inštitucionálnymi dôsledkami. MS sa má v budúcnosti venovať osvetovej, kultúrno-výchovnej a knižničnej práci a A. Hirner sa stáva vedúcim jej osvetového oddelenia. Tu vypracoval viac ako päťstostránkový text *Formy osvetovej práce*, ktorého vytlačenie bolo zastavené. Podobný osud postihuje aj jeho ďalšie texty z tohto obdobia, ktoré nevyšli knižne. Ešte aj v r. 1970 napísané *Dejiny československej sociológie do r. 1948* v rozsahu viac ako 500 strán stihol rovnaký osud. V tých časoch bolo meno Alexander Hirner nomen omen.

V roku 1953 prešiel A. Hirner z MS do Vydavateľstva Osveta v Martine, kde aj so svojimi spolupracovníkmi pripravoval na vydanie prvý slovenský príručný encyklopedický slovník. V roku 1958 bol však zatknutý. Po rozsudkoch súdov v Žiline a Prahe bol v r. 1959 odsúdený na trinásť rokov väzenia. V roku 1968 boli tieto rozsudky súdom v B. Bystrici vyhlásené od začiatku za neplatné a obvinenia za vykonštruované.

Za účasť v SNP boli A. Hirnerovi udelené štyri vysoké štátne vyznamenania, vrátane najvyššieho – Československého vojnového kríža.

V októbri 1992 udelil prezident Českej a Slovenskej federatívnej republiky V. Havel Alexandrovi Hirnerovi In memoriam Rad Tomáša Garriqua Masaryka IV. triedy za vynikajúce zásluhy o demokraciu a ľudské práva.

Ľudovít Turčan